

ДРОЗДОВ О. Ю.

доктор психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри загальної, вікової
та соціальної психології імені М. А. Скока,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів

РОЗВИВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ «ТРАДИЦІЙНИХ» КНИЖОК В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ

Багато зарубіжних і вітчизняних педагогів відзначали важливу роль книжок у формуванні особистості, її інтелектуального, морального розвитку. Не був винятком і Василь Сухомлинський, який ще до «цифрової революції» ХХІ століття звернув увагу на важливу проблему відмінності між читанням (як процесом отримання певної інформації) та розумінням прочитаного (суб'єктивним знанням, сенсом). Так, у своїй класичній праці «Серце віддаю дітям» він зазначав: *«Читання як джерело духовного збагачення не зводиться до вміння читати; з цього вміння воно тільки починається. Дитина може читати вільно, безпомилково, та книжка – це часто буває – не стала для неї тією стежиною, що веде до вершини розумового, морального та естетичного розвитку. Вміти читати – означає бути чутливим до змісту й краси слова, до його найтонших відтінків. Тільки той учень «читає», у свідомості якого слово виграє, тріпоче, переливається барвами й мелодіями навколишнього світу...»* [1, с.194]. Ці слова класика вітчизняної педагогіки повною мірою зберігають свою актуальність не лише у контексті відомої тенденції зниження читання з боку сучасних дітей та молоді, але й у появі «новітніх інформаційних технологій», і, відповідно, книжок нового (електронного) формату. Відповідно, з кінця ХХ – початку ХХІ ст. у межах психолого-педагогічних досліджень з'явився новий напрямок, присвячений проблемі ефективності читання традиційних (паперових) та «сучасних» («цифрових») книжок. Стислий огляд наукових напрацювань з указаної проблеми, власне, й складає мету нашої доповіді.

Так, американський дослідник L. Rosen звертає увагу як на переваги, так й слабкі сторони сучасних «онлайн-читачів». До перших він відносить динамізм та багатозадачність їхнього читання, дивергентність мислення, здатність до пошуку багатьох рішень однієї й тієї ж задачі. Поряд із тим, науковець підкреслює ту важливу обставину, що «платою» за все це стають дефіцит уваги і надання переваги візуальним стимулам у порівнянні з логікою та зануренню в текст [7].

У цьому плані доречно згадати експериментальні дослідження фахівців норвезького Національного Центру читання Університету м. Ставангер,

ХІІ Міжнародні і ХХІХ Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя»

проведені під керівництвом А. Mangen. Зокрема, у першому з них [5] дві групи юнаків (віком 24 роки) отримували завдання прочитати детективну розповідь обсягом 28 сторінок (перша група – на папері, друга – на рідері Amazon Kindle). Наступні тестування виявили відмінності за рядом критеріїв засвоєння і розуміння розповіді. Зокрема, читачі з першої групи надавали більш коректні відповіді на питання, пов'язані з часом та хронологією описаних подій. У той же час читачі з другої групи гірше зрозуміли зміст розповіді, і не могли чітко реконструювати послідовність подій. У другому дослідженні [6] порівнювалася ефективність розуміння школярами (віком 15-16 років) ідентичного тексту, який одним подавався на паперових аркушах, а іншим – в pdf-форматі з екрану комп'ютера. Виявилося, що значно кращі результати демонстрували школярі, які читали саме паперовий варіант тексту.

Інші аргументи на перевагу читання паперових книжок було отримано у межах європейського дослідницького проекту «E-READ» (2014-2019 рр.), у якому взяли участь 180 експертів із психології, педагогіки, філології та інших галузей. Одним із основних завдань проекту було визначення того, наскільки відмінності між електронними та паперовими версіями книжок впливають на розуміння прочитаного матеріалу. Було проведено масштабне метадослідження 54 попередніх наукових досліджень 2000-2017 рр., яке охопило більше 171 тис. респондентів з 19 країн [4]. Базуючись на отриманих результатах, згодом була підготовлена та опублікована «Ставангерська декларація про майбутнє читання» (*Stavanger Declaration Concerning the Future of Reading*) [3]. Основними висновками дослідження стали наступні: читання дітьми та молоддю тексту на паперових носіях підвищує розуміння прочитаного; особливо це стосується складних за змістом текстів (освітніх, науково-популярної літератури тощо); навички швидкого та поверхового «екранного читання» (або т.зв. «скануючого перегляду») пов'язані з меншою концентрацією на тексті, змінюють його сприймання та розуміння, обмежують розвиток когнітивних здібностей.

Про відмінність у розумінні читання текстів «з екрану» та «з аркушу» веде мову й V. Clinton. Дослідниця дійшла висновку, що читання саме паперових книжок призводить до кращого розуміння; при цьому цікаво, що читачі електронних книжок переоцінюють власні здібності розуміти прочитану інформацію [2]. Отже, на даний момент ми маємо значну кількість результатів, котрі свідчать, що цифрове середовище та зокрема електронні книжки не можуть компенсувати стару добру паперову книжку. Науковці пояснюють це тим, що читання саме «традиційних» книжок (здатних викликати крім візуальних ще й тактильні відчуття) пов'язане із феноменом «метазнання» – свідомим ставленням до отриманої інформації. У цьому контексті доречно пригадати наступний факт – наприкінці ХХ століття у всесвітньо відомій «Кремнієвій долині» США, де зосереджено найбільшу кількість фірм та

ХІІ Міжнародні і ХХІХ Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя»

установ, пов'язаних із сучасними науковими технологіями, доволі значну кількість працівників склали мігранти з колишнього СРСР, Китаю та Індії – країн «книжкових» культур, де діти зростали не на комп'ютерах, а саме на звичайних паперових книжках... Жодного парадоксу...

Отже, науково-технічний прогрес з його розвитком інформаційних технологій зумовив різке збільшення інформаційного навантаження на людину. Але між поняттям «інформація» та «знання» є певні відмінності. У зарубіжних та вітчизняній системах освіти ідеї розвитку «цифрової компетентності» молоді вже давно стали одними з популярних, своєрідними атрибутами «сучасності» (ну а після початку пандемії COVID-19 вони взагалі почали сприйматись як основний спосіб розв'язання всіх проблем з організацією навчального процесу у такому складному, небезпечному, непередбачуваному світі...). Жодним чином не сумніваючись у необхідності розвитку комп'ютерних вмінь та навичок сучасних дітей і молоді (ну дійсно, а як же без цього зараз...), сучасним педагогам та батькам слід пам'ятати не лише про культурну, але й суто практичну цінність використання традиційних паперових книжок. Це стосується не лише дітей молодшого віку, але й більш «дорослих» етапів онтогенезу особистості.

Список використаних джерел

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах. Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. К.: Радянська школа, 1977.
2. Clinton V. Reading from paper compared to screens: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Research in Reading*. 2019. 42 (2). P. 288–324. <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12269>
3. COST E-READ Stavanger Declaration Concerning the Future of Reading. URL: <https://ereadcost.eu/wp-content/uploads/2019/01/StavangerDeclaration.pdf>
4. Delgado P., Vargas C., Ackerman R., Salmerón L. Don't throw away your printed books: a meta-analysis on the effects of reading media on reading comprehension. *Educational Research Review*. 2018. 25. P. 23–38. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2018.09.003>.
5. Mangen A., Olivier G., Velay J.-L. Comparing Comprehension of a Long Text Read in Print Book and on Kindle: Where in the Text and When in the Story? *Frontiers in Psychology*. 2019. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00038>
6. Mangen A., Walgermo B. R., Brønnevik K. Reading linear texts on paper versus computer screen: Effects on reading comprehension. *International Journal of Educational Research*. 2013. Vol. 58. P. 61-68. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2012.12.002>
7. Rosen L. D. Me, my space, and I: parenting the Net generation. NY: St. Martin's Publ., 2007.